

N. ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ

ΕΘΝΟΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΟΥΣ ΟΡΕΙΝΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ ΤΗΣ ΡΟΔΟΠΗΣ

Η Εφορεία Κομοτηνής εγκαινίασε το καλοκαίρι του 1987 ένα νέο ερευνητικό πρόγραμμα που στόχο είχε την αρχαιολογική μελέτη της περιοχής του ορεινού όγκου της Ροδόπης ο οποίος καλύπτει το βορειοανατολικό τμήμα του νομού. Ήταν η πρώτη φορά που αναλαμβάνονταν μια συστηματική προσπάθεια εντοπισμού και αξιολόγησης των αρχαιολογικών θέσεων της απομονωμένης αυτής περιοχής, πολλές από τις οποίες είχαν ήδη εντοπιστεί από προηγούμενες αποσπασματικές έρευνες και αναφορές. Παράλληλα με την κύρια αρχαιολογική μελέτη συνεχίστηκε η προσπάθεια που είχε αρχίσει από τα προηγούμενα χρόνια για μια γενικότερη ανθρωπολογική προσέγγιση της περιοχής με την καταγραφή και μελέτη των πλούσιων εθνογραφικών στοιχείων που υπάρχουν (Ευστρατίου 1984). Στοιχεία τα οποία σχετίζονται με τις απομονωμένες κοινότητες των Πομάκων που διατηρούν ακόμα και σήμερα παραδοσιακά στοιχεία κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης. Η εθνογραφική αυτή έρευνα πρέπει να τονιστεί ότι δεν αφορούσε τα προβλήματα της ιστορικής και πολιτιστικής ταυτότητας των Πομάκων αλλά είχε σαν στόχο την αξιοποίηση εκείνων των εθνογραφικών στοιχείων —υλικών και κοινωνικών— που στη διαχρονική τους διάσταση μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για εθνοαρχαιολογικές αναλογικές παρατηρήσεις (Charlton 1981, 129).

Η περιοχή που κάλυψε η πρώτη ερευνητική περίοδος περιλαμβάνει ολόκληρο το βορειοανατολικό κομμάτι της ορεινής Ροδόπης μέχρι τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Η απομονωμένη αυτή περιοχή είναι δύσβατη με υποτυπώδες οδικό δίκτυο και κατοικείται σχεδόν αποκλειστικά από Πομάκους. Η ομάδα έρευνας που περιελάμβανε αρχαιολόγους, μία εθνολόγο, έναν αρχιτέκτονα, έναν τοπογράφο και ένα φωτογράφο εγκαταστάθηκε μόνιμα στο χωριό της Σαρακηνής, 40 χλμ. βόρεια της Κομοτηνής και από εκεί έκανε περιοδείες στους υπόλοιπους οικισμούς της περιοχής (Σχ. 1).

Αν και ο περιορισμένος χρόνος μιας τέτοιας ανακοίνωσης δεν επιτρέπει την επιστημονική ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας θα προσπαθήσω ν' αναφερθώ με λίγα λόγια στους τομείς έρευνας που μας απασχόλησαν τη φετινή περίοδο και στα πρώτα συμπεράσματά της.

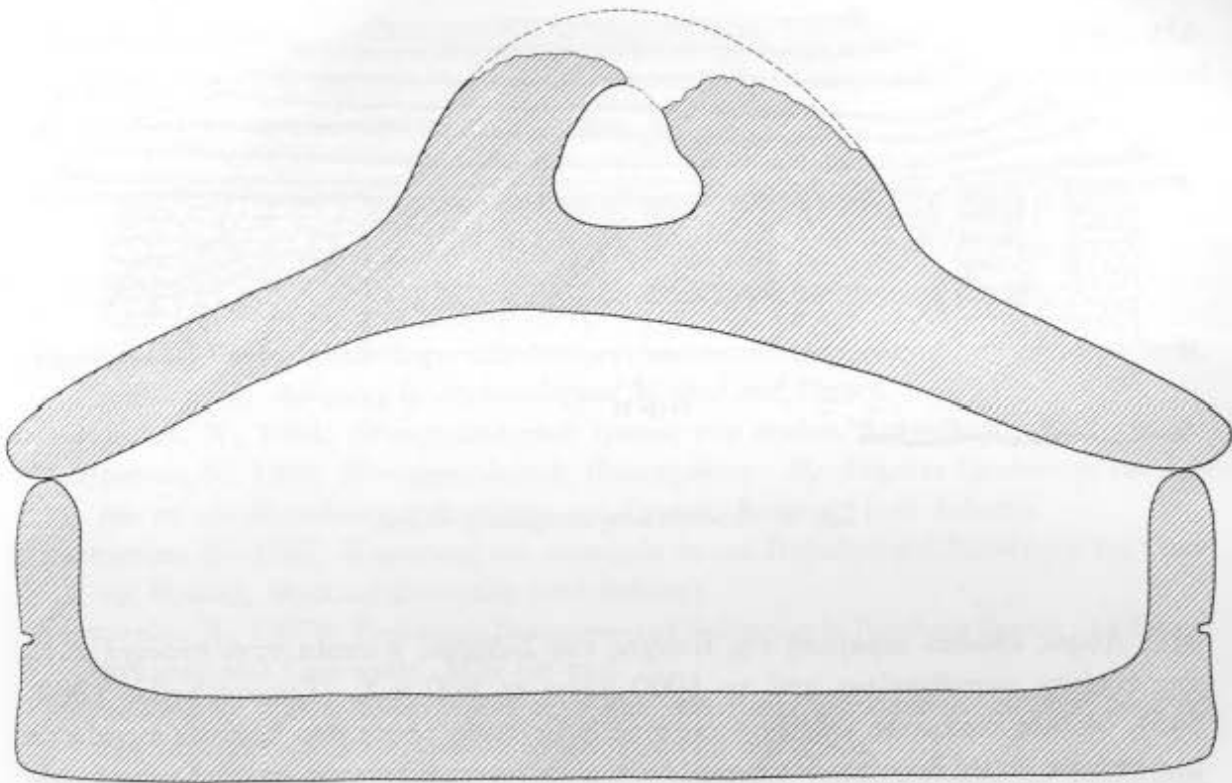
Α. Τα εθνογραφικά στοιχεία που η συλλογή και η καταγραφή τους ήταν από τους κύριους στόχους του ερευνητικού προγράμματος αναφέρονταν είτε σε υλικά αντικείμενα καθημερινής χρήσης που είχαν σχέση με οικιακές ασχολίες —κεραμικά

Σχ. 1. Γενικός χάρτης της Θράκης όπου σημειώνεται η περιοχή της έρευνας.

σκεύη, ξύλινα εργαλεία— και με παραγωγικές διαδικασίες —εκμετάλλευση του χώρου, χρήση της γης— είτε αποτέλούσαν παρατηρήσεις πάνω σε θέματα κοινωνικής οργάνωσης και παραγωγής. Ειδικότερα συγκεντρώθηκαν στοιχεία α) για την οικονομία της τυπικής αυτής ορεινής κοινότητας σε σχέση με τη κοινωνική της οργάνωση. Διαπιστώθηκε ότι πρόκειται για μια αυτάρκη κλειστή οικονομία που βασίζεται σε προκαπιταλιστικές μορφές οργάνωσης και διαμορφώνει μια ισοκατανομημένη κοινωνική μονάδα (egalitarian society) (Ευστρατίου 1986), β) για την οργάνωση της οικογένειας (Τσιμπιρίδου 1987), το ρόλο της γυναίκας στην παραγωγή, τον καταμερισμό της εργασίας, τις γαμήλιες συνήθειες οι οποίες πάντα συνδέονται με ζητήματα χρήσης της γης (Ευστρατίου 1987), και τέλος στοιχεία που σχετίζονται με την παραγωγή και τη διάδοση συγκεκριμένων κεραμικών ειδών.

Ένα πρόγραμμα έρευνας που εγκαινιάστηκε φέτος έχει σαν αντικείμενο αυτό ακριβώς το θέμα: εντόπισε και μελέτησε όλη τη διαδικασία παραγωγής και διάδοσης ενός συγκεκριμένου είδους κεραμικής —της γάστρας ή όπως λέγεται στην πομάκινη διάλεκτο «πόνιτσε»— στα χωριά της ορεινής Ροδόπης (Σχ. 2). Ξεκινώντας από τα καθαρά κατασκευαστικά θέματα —προμήθεια πηλού, τρόπος ανάμειξής του, μέθοδος πλασίματος, τρόπος στεγνώματος— προχώρησε σε πιο ουσιαστικά ζητήματα εξέτασης της κοινωνικής και οικονομικής σημασίας του προϊόντος όπως είναι ο ρόλος του κατασκευαστή στη μικρή κοινωνία του χωριού —που στην περίπτωσή μας είναι πάντα γυναίκα— η διάδοση της τεχνικής μέσω γαμήλιων ανταλλαγών, η αξία του

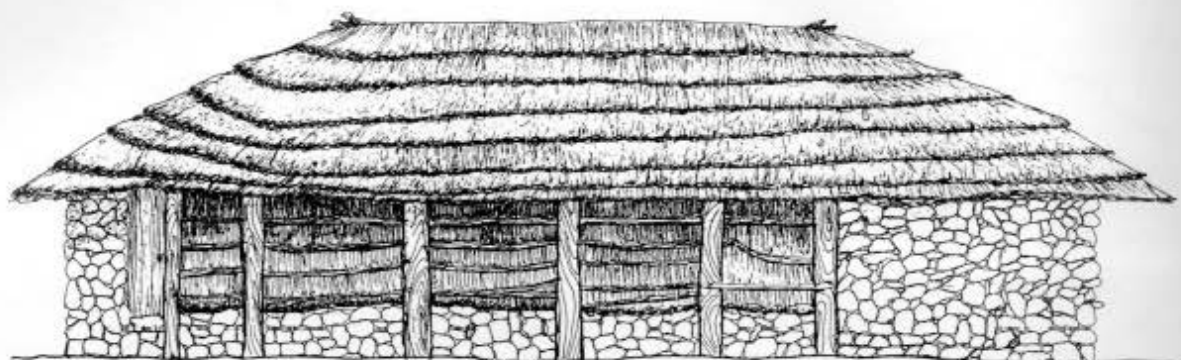
Σχ. 2. Τομή κεραμικού σκεύους «πόνιτσε» από χωριό της περιοχής.

αγγείου ως αντικειμένου ανταλλαγής, ο ρυθμός παραγωγής κλπ.

Μελετήθηκε η σχέση και η αναλογία τροχήλατων και χειροποίητων αγγείων, η διαφοροποίηση του συγκεκριμένου κεραμικού σκεύους στην περιοχή σε σχέση με τη φόρμα του και τις παραλλαγές που συναντώνται στα διάφορα χωριά. Θέματα που η αρχαιολογική τους διάσταση σαν υποθετικές ερμηνευτικές προτάσεις δεν μπορεί ν' αγνοηθεί.

Η εθνογραφική έρευνα περιελάμβανε ακόμα τη σχεδιαστική αποτύπωση των ξύλινων κατασκευών της περιοχής που είτε αποτελούσαν εποχιακές θέσεις και θέσεις ειδικής χρήσης είτε παρουσίαζαν ιδιαίτερο κατασκευαστικό ενδιαφέρον (Σχ. 3).

Β. Η αρχαιολογική έρευνα στον ευρύτερο χώρο της ορεινής Ροδόπης απέδειξε ότι η περιοχή αυτή, παρ' ότι δύσβατη και φυσικά απομονωμένη από τις πεδιάδες της Αιγαιακής Θράκης και της Βουλγαρίας, έχει πλούσιες ενδείξεις ανθρώπινης κατοίκησης από τα προϊστορικά χρόνια. Ειδικότερα στην περιοχή του χωριού της Σαρακητής, όπου περιορίστηκε η πρώτη συστηματική έρευνα, εντοπίστηκαν τρεις προϊστορικές ακροπόλεις της Εποχής του Σιδήρου, ένα βυζαντινό νεκροταφείο του 10ου αιώνα, σποραδικοί βυζαντινοί τάφοι σε διάφορα σημεία και μια βυζαντινή οχυρή θέση με πιθανή προϊστορική κατοίκηση. Από αυτές τις θέσεις ερευνήθηκαν ανασκαφικά με δοκιμαστικές τομές οι δύο προϊστορικές ακροπόλεις στις τοποθεσίες Κρεμαστός Λόφος (Ασάρ Τεπέ) και Τσούκα, σε υψόμετρο 900 μ. και 600 μ. αντίστοιχα. Παρ' όλες τις αντικειμενικές δυσκολίες της ανασκαφής —απόκρημνη φύση του εδάφους, έλλειψη ικανοποιητικής επίχωσης— οι τομές που ανοίχτηκαν στην ακρόπολη Κρεμα-

ὄψη

0 0.5 1 1.5 2 2.5 3 3.5

Σχ. 3. Αποτύπωση εποχιακής θέσης.

στός Λόφος έδωσαν κεραμική της Εποχής του Σιδήρου, η οποία στην περιοχή αυτή της Θράκης τοποθετείται από το 1000 μέχρι το 800 π.Χ. (Triantaphyllos 1983, 145). Άλλες κεραμικές ενδείξεις και ένας βυζαντινός τάφος που βρέθηκε τυχαία σε μια από τις τομές δείχνουν ότι η ακρόπολη αυτή κατοικήθηκε και στα βυζαντινά χρόνια από κάποιο αγροτικό πληθυσμό (Εικ. 1). Τα οικοδομικά λείψανα είναι ελάχιστα και το τείχος είναι κατεστραμένο εκτός από μερικά σημεία (Εικ. 2).

Λίγο πιο νότια από την πρώτη ακρόπολη και κατά μήκος της ρεματιάς που με κατεύθυνση από νότο προς βορρά οδηγεί στη Βουλγαρία εντοπίστηκε και αποκαλύφτηκε μια δεύτερη προϊστορική θέση με εντυπωσιακά αρχιτεκτονικά λείψανα. Ένα τείχος που είναι χτισμένο πάνω στο λαξευτό βράχο προστατεύει το ύψωμα από τα βόρεια. Δύο πέτρινες κυκλικές κατασκευές που εφάπτονται στο τείχος φαίνεται ότι είχαν κάποια λειτουργική σχέση μ' αυτό. Υπάρχουν ενδείξεις ότι οι κατασκευές αυτές ήταν σκεπασμένες, είχαν έναν κεντρικό πάσσαλο και εξωτερικά περιμετρικά στηρίγματα που βαστούσαν την ξύλινη οροφή. Είναι χαρακτηριστικές οι υποδοχές που βρέθηκαν πάνω στο βράχο στο σημείο όπου «πατούσαν» οι πάσσαλοι. Αυτό που είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι η κατασκευαστική ομοιότητα που συναντάται στις σύγχρονες κατασκευές της περιοχής κάτι που επιβεβαιώνει το διαχρονικό χαρακτήρα συγκεκριμένων στοιχείων και φυσικά την αξία παρόμοιων εθνοαρχαιολογικών παρατηρήσεων (Efstratiou 1987b). Μια τομή που έγινε στο κέντρο του υψώματος Τσούκα παρ' όλη τη μικρή επίχωση έδωσε κεραμική που χρονολογεί την ακρόπολη γύρω στα 800 π.Χ. Στις άλλες θέσεις που εντοπίστηκαν δε στάθηκε δυνατό να γίνουν ανασκαφικές έρευνες αυτό το καλοκαίρι.

Η εθνογραφική και αρχαιολογική έρευνα που ελπίζουμε ότι θα συνεχιστεί και τα επόμενα χρόνια σκοπεύει να καλύψει όλο το χώρο της ορεινής Ροδόπης. Ο στόχος της είναι διπλός. Από τη μια μεριά να καταγράψει και να διασώσει εθνογραφικές πληροφορίες από ένα χώρο που ο παραδοσιακός του χαρακτήρας εξαφανίζεται και από την άλλη να εντοπίσει όλες τις ενδείξεις της διαχρονικής ανθρώπινης παρουσίας στην περιοχή μέσα από τα αρχαιολογικά ευρήματα. Τα στοιχεία αυτά είτε σαν

εθνοϊστορία είτε σαν εθνοαρχαιολογία οδηγούν στη διερεύνηση της ιστορικής εξέλιξης της περιοχής και προσφέρουν πειστικά ερμηνευτικά μοντέλα τα οποία μπορεί να προβληθούν αναλογικά σε παλαιότερες εποχές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Charlton, T., 1981: Archaeology, Ethnohistory, and Ethnology, Interpretive Interfaces. In M. Schiffer (ed) *Advances in Archaeological Method and Theory*.
- Ευστρατίου, Ν., 1984: *Εθνοαρχαιολογικές έρευνες στη Θράκη*. Αρχαιολογία, 20.
- Ευστρατίου, Ν., 1986: *Εθνοαρχαιολογικές Παρατηρήσεις - Προβλήματα Οργάνωσης του Χώρου σε μια Παραδοσιακή Κοινότητα της Ορεινής Ροδόπης*, (υπό έκδοση).
- Ευστρατίου, Ν., 1987: Παραγωγή και οικονομία σε μια Παραδοσιακή Κοινότητα της Ορεινής Θράκης, *Θρακική Επετηρίδα* (υπό έκδοση).
- Ευστρατίου, Ν., 1987β: Prehistoric Structures and Habitation in Northern Greece - An Ethnoarchaeological Case study. *BCH* (in pr.).
- Τσιμπιρίδου, Φ., 1987: Εθνογραφική έρευνα σ' ένα χωριό της Ορεινής Ροδόπης Συμβολή στη Μελέτη των Συγγενικών Δεσμών. *Θρακική Επετηρίδα*.
- Triantaphyllos, D. 1983: Les Monuments megalithiques en Thrace Occidentale. Pulpudeva.

Κομοτηνή,
Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων

Νίκος Ευστρατίου

1. Βυζαντινός τάφος που βρέθηκε στην επίχωση της προϊστορικής ακρόπολης Κρεμαστός Λόφος (Ασάρ Τεπέ).
2. Λείψανα του προϊστορικού τείχους στην ακρόπολη Κρεμαστός Λόφος (Ασάρ Τεπέ).